

Зоран ЖИВКОВИЋ*

СТАТУС ЛИКОВНИХ УМЈЕТНИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Интелилектуалац издаје самога себе када не успијева одољети властитој конкретности користи, овоземањској моћи и средствима што ју осигуравају.
(Филозофи и друштвени живот: Академик vs Интелектуалац, Маријан Кривак, Одјек 2004.)

Избором овог цитата из текста Маријана Кривака за поднаслов уводног дијела рада, желио сам да јасно представим оно што би била могућа идеја мог бављења овом темом. Наиме, статус ликовних умјетника у Црној Гори, тумачен кроз призму правних и материјално-егзистенцијалних потреба умјетника, нажалост је очекиван доживљај понуђеног наслова на оваквим врстама скупова.

Поруке о томе да се умјетницима мора обезбиједити бољи стањус кроз синдикална, здравствена, социјална и пензијска права права је поластица за округле столове ЦАНУ, владиних институција и других организација, које су чувари постојећег стања ствари. Са друге стране, константна забринутост умјетника и њихових удружења за свој економски статус је симболичан али, и „крунски“, доказ њихове духовне импотентности и маргинализованог друштвеног положаја умјетника или интелектуалаца. Зашто је то тако?

ДРУШТВЕНИ ПОЛОЖАЈ УМЈЕТНИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Највиша је умјетности, умјетности живљења (Brecht)

Оно што је у току готово цијелог прошлог вијека, а у посљедњих двадесет година нарочито, била препознатљива улога умјетника, интелектуалаца и академика у Црној Гори, могло би се назвати снисходљивим пристајањем на подређеност, са једне стране, и директним подстицањем вла-

---

* Зоран Живковић, академски сликар, Котор

сти у разарању грађанског морала, са друге стране. У том смислу, највећи број интелектуалаца, умјетника и, прије свега, академика одрекао се свог елементарног интегритета и *de facto* престао да буде друштвена снага очекиваног и препознатљивог ауторитета. Престајући да се боре за вриједности хуманистичке традиције, престали су да се боре за статус који их одваја од занатлија или било ког другог који ради оно што се наручи без намјере да се иритира очекивање наручиоца. Управо је појам умјетника који познајемо настао на основама хуманистичких идеја и захтјева и управо се у том смислу умјетник одвојио од својих занатско-декоратерских коријена. Они који су дозволили себи да буду пријатељи или подржаваоци власти која је изазивала рат, биједу и криминал изгубили, су право на поштовање свога статуса.

Ипак, мора се признати да су и у најгорим временима у Црној Гори постојала другачија искуства и примјери и да је било умјетника који су успјевали сачувати своју хуманистичку етику. Међутим, исто је тако чињеница да се ради о малобројним *йримјерима чојсйва и јунашйва*, говорећи језиком митологизираних црногорске традиције.

У сваком случају, неопходна етичка дистанца у односу на владајућу разарајућу енергију није била и није ни данас општа одредница у интелектуалним, односно умјетничким круговима у Црној Гори. Дакле, прву и најзначајнију активност ка срозавању интегритета умјетника предузели су сами умјетници, не борећи се за идеје које им чувају статус.

Говорећи о томе која су најтежа искушења у животу умјетника, Зоран Предин, музичар из Љубљане, рекао је да постоје три степена или нивоа за уништавање умјетничке личности и то (парафразирам): први и најлакши је када умјетника забрањују, други и нешто тежи је када умјетника игноришу и трећи и најтежи је онај у којем умјетника присвајају, подржавају и награђују. Нажалост, сходно таквој скали, на прсте се могу побројати умјетници који су одољели неким или свим побројаним искушењима у Црној Гори.

Одрицањем сопственог етичког интегритета, умјетници су постали инструменти воље покровитеља, а најквалитетнији покровитељ увијек је била и остала државна власт.

Иако се ради о тезама које су свима познате, које су готово општа и свевременска умјетничка и интелектуална проблематика живота и стварања, у Црној Гори оне су добиле и неке *йосебносйи* и то из више разлога.

Наиме, постојећа власт у Црној Гори је за своје почетке освајања власти дужна захвалити развоју српског национализма обликованог у САНУ и врло подржаног у ЦАНУ, али су јој за бројне промјене политичког курса од тада (зарад бројних побједа на изборима) били потребни број-

ни умјетници, нарочито академици, у годинама након тог првог доласка на власт. С обзиром на то да је иста политичка група остала на власти и као носилац идеје црногорске суверености и развоја новог црногорског популизма, потреба за новом подршком умјетника је расла. Црногорски „културни и јавни радници„ су све више рјешавали личне потребе од којих престаје воља за друштвеним ангажманом, а све већи број умјетника је радо боравио на побједничким бинама, ватрометима и коктел вечери-ма владајуће странке. Осим естрадних умјетника и спортиста, у том хору подршке било је прилично књижевника, редитеља, глумца, музичара и не толико много ликовних умјетника. Ових посљедњих није било много не због бољих посебних квалитета, већ је била мања реална потреба политичке елите за њима.

Таква врста помоћи угроженој власти је најбоља уколико долази од што познатијих умјетника и уколико нијесу били довољно познати требало им је и то обезбиједити. Серијама реализованих дјела и признања и то би постајала реалност, тако да смо, осим добре подршке властима, добијали и црногорску јавност упознату са „умјетничком сценом„, што је, наизглед, било двострано корисно. Кажем наизглед, јер су се ионако лоше селекцирани програми још горе развијали, што је, у коначном, обострано лоше.

Нарочито је овај процес био очигледан у позоришној, књижевној и музичкој умјетности због једноставније могућности да се и сама власт идеолошки реализује кроз такве пројекте. Премијерама, књижевним вечерима и концертима омогућавала се достојна презентација политичке елите и њиховој промијењеног политичког имиџа. У другим покушајима, да будемо достојно представљени без видљивог интереса власти, није долазило до реализација дјела. Најбољи примјер је неславна епизода са једним од најзначајнијих имена међународне ликовне сцене, Марином Абрамовић. За њен перформанс на Венецијанском бијеналу, који је црногорска власт претходно одбила да постави у простор нашег павиљона, добила је *grand prix*, Златног лава, али наступивши у интернационалном павиљону. Постоје и други, болнији примјери, у којима се због политичке неатрактивности једном броју умјетника није достојно поменуо ни дан смрти, попут одласка сјајног редитеља Живка Николића са овог свијета.

Управо се у овом простору, простору недовољне политичке атрактивности по власт, крио и највећи проблем за ликовне умјетнике, што је дијелом предмет сљедећег поглавља.

На крају овог дијела, вриједи поменути и процес реализације пројекта црногорске независности и потребе власти да се, уз аргументе који су уско везани за користи вршења власти, наоружају и аргументима који се

Зоран Живковић: „Tania Russof”

тичу духовних, еманципаторских и идентитетских аспеката независности. Потреба за национално мотивисаним умјетницима, који ће љепше говорити о потреби добијања независности, створила је неоодољиву популарност неким умјетницима (какву иначе никад не бише стекли) или ју је обновила и појачала неким релативно познатим умјетницима у Црној Гори. Дакле, још једном је побиједила власт, а изгубио умјетник. У најбољем смислу, умјетници су тада постали вриједности равне националним јелима, ношњама и играма, а у најгорем смислу, послужили су као духовно-интелектуалне веш-машине политичкој елити, која је, деградирајући цијело друштво, деградирала и њих.

ДАНАШЊИ ПОЛОЖАЈ ЛИКОВИХ УМЈЕТНИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Оно што је специфично за бављење ликовном умјетношћу уопште и оно што је посебност богате историјске листе ликовних умјетника у Црној Гори, био је тврђи и тежи залагај за садашњу власт. Систем директног буџетског финансирања ликовних институција и стваралаца не би донио властима неопходну промоцију, као што им доноси у нпр. позоришној умјетности, односно у случају финансирања ЦНП-а. У том смислу, њихова процјена је била добра. Није лако обезбиједити читаће дјела у ликовној умјетности блиско њиховим политичким потребама као у позоришној, музичкој или филмској умјетности. Осим тога, много љепше изгледају државни и партијски функционери у првим редовима позоришта и дворана, него у галеријама гдје су сви присутни на истом тлу и на истом одстојању од умјетничког дјела.

Са друге стране, ликовни умјетници су медијем и средствима за рад мање захтјевни, а тиме и више независни. Нешто је другачије са куповином дјела, додјелом атељеа и сл., што је вриједан и радо коришћен инструмент власти за краткорочне и појединачне циљеве. Дакле, у том смислу, снага трпљења ликовних умјетника је дужег трајања, јер се роком старења мање пропушта него у другим умјетничким пољима.

Уз знатно већи број ликовних умјетника *од групу* у Црној Гори и неупоредиво јачу стваралачку традицију, разлога је више за мањи интерес власти. Глумцима, редитељима и музичарима (па и књижевницима) више је потребно право вријеме за реализацију себе и својих дјела, док ликовни умјетници могу лакше и дуже чекати. Ако томе додамо снагу наших умјетничких савременика у иностранству која је позната властима, осјећај да се мора више дати да би се добила узвратна наклоност, демотивише власт да улаже значајнија средства у ликовно стваралаштво.

Још ако се, постмодернистичка епоха посматра са непотистичким и дискриминаторским талентом власти, све може бити добро или чак врло добро, ако се тако хоће уз, обично лако доступну, помоћ куратора, критичара и медија.

Свему томе само недостаје баналан однос према сопственом статусу, који је чест у наступима наших ликовних умјетника и ствари попримају изглед који нам је данас познат.

Дакле, оно што ликовним умјетницима заиста треба, а што је обавеза власти или друштва у материјалној сфери, тиче се:

– Одржавања елементарно функционалног стања у јавним институцијама културе.

– Потребе за солидним простором окречених, освијетљених и зими загријаних јавних галерија.

– На закону, а не на вољи чиновника засновану обавезу програмског финансирања.

– Високозаконски одређен и злоупотребљен износ пореза на високо-профитне послове (алкохол, коцка, цигарете, луксуз.) за потребе културе.

– Третирање спонзорстава за умјетничке пројекте и програме као ПДВ.

– Остали слични модели стабилног финансирања.

Оно што је чињеница је да се у друштву бројних злоупотреба овлашћења и енормног богаћења првих људи власти, тешко може очекивати системска подршка умјетничкој независности. Надаље, црногорска власт не жели развој свијести која ће разумјети да новац Министарства није лични новац министра. Свака независност и сигурност умјетника даје мање важности властима, а то њима никако не треба.

На крају овог дијела још желим да поменем и то да ликовним умјетницима треба одсуство жеље да се културна политика Црне Горе и културни идентитет Црне Горе препознају по укусу власти. Подјела умјетника на оне који су „за” и оне који су „против” Црне Горе, а која је жалосно наглашена, је против Црне Горе. И нарочито је важно знати да се лоше мотивисаним селекцијама прави крупна штета, и то не по умјетничко стваралаштво, него по државу, њене институције и њен углед.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

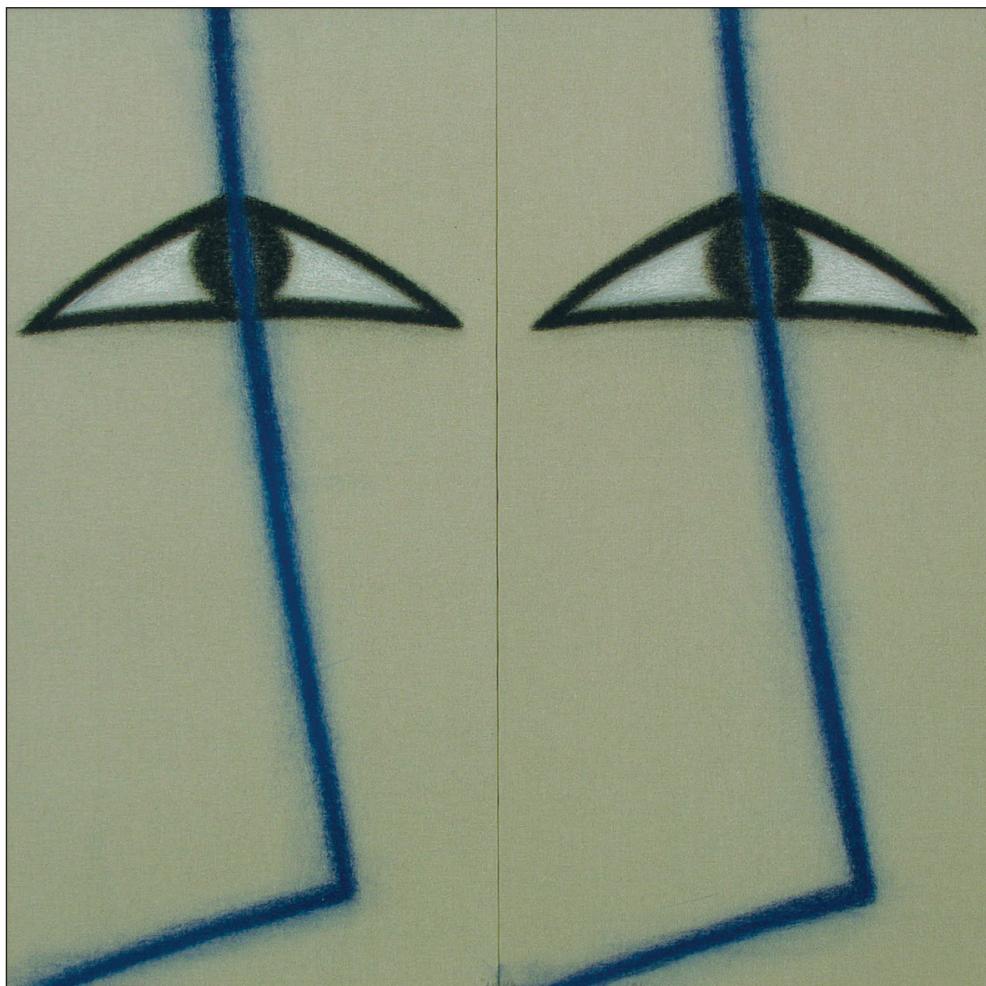
Волио бих када бисте овај скроман, али искрен текст, разумјели као обавезу да се, бавећи се *стийајусом ликовних умјетника у Црној Гори* бавимо његовом етичко-интелектуалном или духовном страном, јер се само тиме можемо довољно самопоштовати и повратити очекивани друштвени статус. Културе великих народа су стваране од духова људи којима је истина и врлина била важнија од бенефита и конформизма. Томе смо учени у школама, због тога смо, надам се, и одлучили да се бавимо овим послом. Уколико нијесмо задовољни нашим статусом, то морамо рећи гласно и прецизно, препознавајући проблем као општу а не само нашу посебну или појединачну потребу.

Вођење *инстийиуција и стиварање програма и финансирања* наших потреба осмислили су други који су нам и у културном и у цивилизацијском смислу у *свему* узор. Нијесу велики умјетници стварали у неправедним и примитивним друштвима (мада се неки у таквим јесу родили), већ су добро организована друштва, у којима се поштују ред, право и принцип, стварали велике умјетности. Ако не видимо једноставне и очи-

---

гледне истине у цијелом друштву, не можемо говорити о нашој истини и нашим потребама.

Нећемо добити много уколико захтијевамо мало више привилегија у поквареном друштву. Тражимо да ствари буду темељито боље. Када буде свима боље, биће и нама, а нама неће бити боље уколико није свима. То је довољно за статус ликовних умјетника у Црној Гори.

Анка Бурић: „Континуитет”, чађ, угљен и акрилик, 100 x 100 cm, 2004.